

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ДОПОМІЖНІЙ ШКОЛИ

В наданій статті розглядається питання професійного-трудового навчання та особливості трудової діяльності учнів спеціальної школи на прикладі штукатурно-малярної справи.

Ключові слова: професійно-трудове навчання, трудова діяльність, розумово відсталі старшокласники, працездатність, загально трудові вміння.

В статье рассматривается вопрос профессионально-трудового обучения и особенности трудовой деятельности учащихся специальной школы на примере штукатурно-малярного дела.

Ключевые слова: профессионально-трудоное обучение, трудовая деятельность, умственно отсталые старшекласники, работоспособность, общетрудовые умения.

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей трудової діяльності розумово відсталих старшокласників, як показника рівня сформованості умінь та навичок зі штукатурно-малярної справи в процесі професійно-трудового навчання в допоміжній школі.

Проблема трудової підготовки дітей з вадами психофізичного розвитку завжди була предметом дослідження вчених-дефектологів, тому, що виробнича діяльність випускників допоміжних шкіл є одним з показників їх соціально-трудової адаптації та реабілітації у сучасне суспільство. Під час вивчення особливостей практичної діяльності даної категорії дітей, їх працездатності, досліджувалися різні засоби формування професійних знань та вмінь, шляхи посилення корекційної спрямованості трудового навчання.

Дану проблему розглядали такі провідні дефектологи сучасності, як В. Бондар, Г. Дульнев, С. Мирський, В. Петрова, Г. Плешканівська, Б. Пінський, К. Турчинська.

Значна увага в допоміжній школі приділяється професійно-трудоному навчанню в процесі якого у розумово відсталих підлітків формуються професійні вміння. Завдячуючи цьому професійна майстерність учнів набуває достатнього рівня. Натомість, щодо формування техніко-технологічних знань та вмінь, то цей компонент кваліфікації робітника, як правило недооцінюється.

Аналіз матеріалів експериментальних досліджень В. Бондаря,

Г. Дульнєва, Г. Мерсіянової, С. Мирського, Б. Пінського, К. Рейди, О. Хохліної та ін. свідчить про посилену увагу науковців до вивчення даної проблеми, про своєрідність структури трудової діяльності учнів допоміжної школи, що проявляється в низькому рівні самостійності, порушенні працездатності й пізнавальної активності при виконанні практичних завдань, у байдужому ставленні до трудової діяльності.

Тому в ході нашого дослідження ми визначили за мету вивчення особливостей працездатності учнів старших класів в процесі професійно-трудового навчання та умов формування навичок зі штукатурно-малярної справи.

В ході дослідження ми вирішували коло визначених питань: вивчити особливості трудової діяльності розумово відсталих учнів в процесі професійно-трудового навчання; вивчити особливості працездатності старшокласників допоміжної школи в процесі професійно-трудового навчання; визначити умови збереження працездатності розумово відсталих учнів з метою удосконалення професійно-трудової підготовки в процесі вивчення штукатурно-малярної справи в допоміжній школі.

Поєднання навчання з виробничою працею є не тільки ефективним засобом, але й обов'язковою мовою реалізації завдань допоміжної школи щодо підготовки розумово відсталих випускників до самостійного життя та праці. Важливе місце в вирішенні даної проблеми належить трудовому навчанню і, зокрема, професійно-трудовій підготовці випускників допоміжної школи, що здійснюється на базі шкільних майстерень.

На констатувальному етапі дослідження ми поставили за мету вивчення особливостей працездатності розумово відсталих старшокласників, як показника рівня сформованості умінь та навичок зі штукатурно-малярної справи в процесі професійно-трудового навчання в допоміжній школі.

Вивчення даного питання відбувалося в процесі вивчення курсу "Штукатурно-малярна справа" у 10 класі Комунального закладу освіти "Дніпродзержинський навчально-реабілітаційного центр Дніпропетровської обласної ради".

Аналіз програми з трудового навчання показав, що курс навчального предмету "Штукатурно-малярна справа" у спеціальній школі вивчається протягом 8-10 класів. Програма предмету передбачає підготовку учнів до самостійного виконання виробничих завдань на рівні 1-2 розрядів кваліфікаційної характеристики штукатур-маляра і можливість подальшої спеціалізації з інших будівельних спеціальностей пов'язаних з виконанням операції штукатурення і фарбування (муляр-пічник-штукатур, штукатур, плиточник-облицювальник, шпалерник та інше).

Вивчення особливостей професійно-трудової діяльності учнів 10 класу в процесі виконання штукатурних робіт включало: визначення рівня сформованості трудової діяльності; визначення рівня сформованості навичок зі штукатурної справи; якість виконання практичного завдання; стан працездатності.

Вивчення рівня сформованості трудової діяльності відображало засвоєння учнями загально трудових вмінь в процесі виконання

штукатурних робіт до яких відносяться: орієнтування в завданні; планування послідовності виконання роботи; вміння доводити почату працю до кінця.

Орієнтування в завданні відбувалося на прикладі розглядання оштукатуреної поверхні безпосередньо на стіні, на макеті та на картинці. Як вище вказувалось, штукатурку за призначенням виділяють трьох видів: просту, поліпшену і високоякісну.

Між тим на констатувальному етапі учні розглядали виконання простої штукатурки, яка складається з двох шарів: обризк і ґрунт.

Розглядаючи зразок об'єкту, учні приходять до висновку, що проста штукатурка включає наступні шари: обризк (перший шар штукатурки); ґрунт (другий штукатурний шар); накривка (третій шар, який використовується при поліпшеній і високоякісній штукатурці).

Планування послідовності штукатурення цегельних поверхонь відбувалося в процесі визначення порядку виконання дій, що забезпечують одержання результату кінцевої роботи у наступному порядку: очистити від бруду та пилу заздалегідь підготовлену до оштукатурення цегельну поверхню; ретельно змочити цегельну поверхню; нанести перший суцільний шар рідкого сметаноподібного розчину на поверхню – обризк (товщина – 5-9 мм); нанести другий суцільний шар більш густого сметаноподібного розчину на поверхню – ґрунт (товщина 10-12 мм); розрівняти нанесений розчин другого шару розчину – ґрунту; затерти поверхню: зрізати лишок або вирівняти угнутості рідким розчином.

Вміння доводити почату працю до кінця розглядалося з точки зору того, наскільки учні могли свідомо, згідно складеного плану досягти кінцевого результату виконання практичного завдання. На цьому етапі нами оцінювалися час, витрачений на виконання роботи, кількість операцій, правильність здійснення рухової програми та якість роботи.

Якість виконання практичного завдання включало вміння доводити розпочату справу до кінця, оцінку якості роботи вчителем і вміння здійснювати самоконтроль та оцінку своєї роботи учнями. Про якість виконаної роботи свідчили наступні показники:

1/ правильне нанесення кожного штукатурного шару і затирання поверхні відображали:

- *обризк* - перший суцільний шар штукатурного намету, наноситься рідким сметаноподібним розчином за допомогою кельми або ковша способом накидання, товщиною 5-9 мм з призначенням заповнити всі шорсткості поверхні;

- *ґрунт* - другий шар штукатурного намету, нанесений на обризк після його схоплювання (легкого отвердіння) способом накидання кельмою чи ковшем або намазування за допомогою кельми, сокола, півтерка товщиною до 20 мм. Розчин тістоподібний. Це основний шар штукатурки. Наносять його в один, два або більш шарів, що залежить від необхідної товщини штукатурки;

- *затирання поверхні* – заключний етап доведення штукатурної поверхні, до якості відповідно програми. Здійснюється після схоплювання ґрунтового шару для вирівнювання поверхні за допомогою терки під

правило. Виконується круговими рухами.

2/ здійснення штукатурення відповідно складеного плану включало: активність учнів при складанні плану наступної роботи; вміння учнів працювати за планом; вміння доводити почату справу до кінця.

Визначення рівня сформованості навичок зі штукатурної справи передбачало виконання наступних трудових операцій: нанесення розчину на поверхню; розрівнювання розчину півтерком; затирання поверхні під правило теркою.

Показниками працездатності учнів в процесі виконання штукатурних робіт стали наступні: виконана кількість операцій; час затрачений на виконання кількості операцій; виконаний об'єм роботи; відповідність до якості роботи.

Аналіз даних, одержаних в ході констатувального дослідження дозволив оцінити різні боки трудової діяльності учнів і визначити рівні сформованості професійно-трудової підготовки.

Вивчення показників розвитку навичок виконання штукатурних робіт учнями, що приймали участь у дослідженні показало, що серед учнів контрольної групи всі операції, щодо виконання штукатурних робіт виконали лише двоє (33,3%). Нажаль в експериментальній групі таких учнів було вдвоє менше - 1 учень. На середньому рівні з даним завданням справилися однаково, як учні контрольного так і експериментального класів. Разом з тим в експериментальному класі половина учнів (трьох), за кількістю виконаних операцій були віднесені нами до третього, низького рівня.

Якість виконання окремих операцій, як в контрольному так і в експериментальному класах була ідентичною. Лише один учень (16,7%) з кожного класу досяг необхідної якості їх виконання. Половина учнів були віднесені, за якістю виконання операцій, до третього, найнижчого рівня.

Рівень сформованості загально трудових вмінь у старшокласників спеціальної школи в процесі професійно-трудового навчання мав свої особливості. Орієнтування в завданні, а саме знайомство з об'єктом роботи та його аналіз на високому рівні виконувався одним учнем в контрольному і двома учнями в експериментальному класі. Розглядаючи об'єкт роботи та його технологічний малюнок, учні правильно визначали назву штукатурних шарів, їх розташування відносно один одного, вимоги до якості штукатурки. Так Судак Олександр при розгляданні макету об'єкту роботи називав штукатурні шари – обрізк, ґрунт. Він міг дати технологічну характеристику кожному з шару штукатурки, а саме, обрізк – це шар, який виконується з рідкого сметаноподібного розчину, при суцільному нанесенні на поверхню способом накидання кельмою або ковшем. Учень, також, відмічав, що якість штукатурних робіт залежить від того, який вигляд має поверхня після затирання.

При вивченні показників **планування виконання наступної роботи** у контрольному класі *при виборі інструменту* два учня змогли чітко вибрати інструмент необхідний для роботи, проте в експериментальному класі зміг зорієнтуватися в плані наступної роботи лише один учень. Цих учнів за комплексним спостереженням ми віднесли до групи з високим рівнем

вмінь планувати наступну роботу. Але під час *планування та виконання роботи за планом* учні контрольної групи зіткнулись із труднощами, які були обумовлені не вмінням уявити послідовність роботи. Проте один учень експериментальної групи зміг чітко спланувати роботу. Але при виконанні роботи він затруднявся чіткого дотримання плану. Вміння довести роботу до кінця показали по одному учню з контрольного і експериментального класів.

Серед учнів контрольного класу до групи середнього рівня було віднесені трьох (50%) старшокласників, які змогли правильно вибрати інструмент і прийняти участь в плануванні роботи, але вміння виконувати роботу за планом і довести роботу до кінця змогли лише два учня. Розглядаючи учнів експериментального класу можна відмітити, що три учня (50%) змогли вибрати робочий інструмент, але тільки двоє з них (33,3%) змогли планувати роботу і виконувати її згідно плану. Але всі ці учні змогли довести роботу до кінця. Між тим треба відмітити епізодичність відтворення деяких знань учнями цієї групи. Так Микита Коливанов, виконуючий завдання на високому рівні, добре працюючий і виконуючий роботу, міг прийти на другий день, після виконання роботи, стати, дивитись на поверхню і не пам'ятати, що він робив на минулому уроці. Тому ми його віднесли до середнього рівня сформованості професійно-трудової діяльності.

Про рівень **працездатності** ми судили за такими показниками. Всю роботу учні повинні були виконати за одне заняття, яке проводилося протягом чотирьох годин. Перша половина заняття займала 2 академічні години, друга – теж наступні 2 (90 хвилин). За цей час учням треба було виконати завдання – оштукатурити поверхню площиною у 0,8 кв. метри, яка містили 6 операцій. Кожна окрема операція виконувалася протягом визначеного часу, а саме: перша операція - очищення від бруду та пилу задалегідь підготовлену до штукатурення цегельну поверхню (5 хвилин); 2 операція - ретельне змочування цегельної поверхні (10 хвилин); 3 операція - нанесення першого суцільного шару рідкого сметаноподібного розчину на поверхню – обрізк (20 хвилин); 4 операція - нанесення другого суцільного шару більш густого сметаноподібного розчину на поверхню – грунт (20 хв.); 5 операція - розрівнювання нанесеного розчину другого шару розчину – ґрунту (15 хв); 6 операція - затирання поверхні (20 хв).

Протягом першої половини заняття старшокласники виконували чотири перші операції. Протягом наступного часу (90 хв.) старшокласники виконували 5-ту і 6-ту операції, доводячи якість поверхні до потрібного стану.

Наші спостереження за учнями контрольного класу дозволили зробити висновок проте, що високий рівень працездатності відмічався лише у 16,7% (1 учень) досліджуваних. Це виражалось в тому, що за визначену кількість часу цей учень виконував необхідну кількість операцій. Кожна виконана їм операція відповідала нормі обумовленого для цього часу. Об'єм роботи, щодо виконання кожної операції, відповідав плану. При цьому якість роботи виконувалась згідно встановленим нормам.

Більшість учнів в контрольному класі 43,7% відносились до середнього

рівня працездатності. При цьому ці учні, виконуючи роботу, не повністю змогли виконати завдання, відповідно вимогам, які зумовлюються нормами часу, об'єму робіт та якістю її виконання. Вони не встигали виконати задану кількість операцій до кінця при необхідній якості. Вчителю приходилось втручатись в цей процес коректуючи дії учнів.

В контрольному класі 40,3% учнів показали низький рівень працездатності в процесі виконання штукатурних робіт. Вони не встигали, у відведений час виконати заданий об'єм робіт. При цьому якість виконання була на низькому рівні. Учні не могли тривалий час бути зосередженими, концентруючи увагу на виконанні конкретної операції їм важко було переключати увагу на інші дії.

Спостерігаючи за діяльністю учнів експериментального класу можна зробити висновки. Тільки одному учневі (16,7%) вдалося виконати роботу відповідно нормативам встановленим програмою і при цьому дотримуватися вимог, щодо якості виконання. Цього учня ми віднесли до категорії тих, які виконували завдання на високому рівні. За першу половину заняття він встигав очистити поверхню, змочити її водою, підготувати розчин та нанести його на поверхню. Відповідно умов дослідження, учень виконував даний об'єм роботи за 90 хвилин.

Учні, що увійшли до групи середнього рівня працездатності складали у експериментальному класі – 39,5%. Вони, намагаючись вкластись у відведений час, втрачали контроль за правильністю виконання операцій і, як слідство, знижували показники якості.

Для найбільш слабких учні характерним було те, що вони не встигали вкластись у відведений час. Їх увага швидко розсіювалася наприкінці першої половини заняття і вони могли з трудом виконувати роботу лише під ретельним наглядом вчителя. До цієї групи в експериментальному класі увійшло 43,8%.

Характерним для виконання завдання протягом другої половини заняття було те, що працездатність у школярів стала помітно нижчою. Враховуючи навіть те, що ми на цей період уроку залишили менший об'єм роботи, у учнів спостерігалася втомленість, зниження ритму роботи. При цьому відмічалася повільність не тільки у виконанні рухової програми, але і з боку розумової діяльності. Показники рівня працездатності у учнів експериментального класу були ідентичними.

Як видно з наведеної таблиці (табл. 1) до першого рівня сформованості професійно-трудової діяльності було віднесено і в контрольному, і в експериментальному класі лише 16,7% учнів. Вони правильно могли орієнтуватися у завданні, визначали кількість операцій, необхідні інструменти, правильно їх використовували, приймали участь у складанні плану майбутнього виробу, додержувалися його в процесі виконання завдання. Учні даної групи виконували більшу кількість необхідних операцій (3-4), не виходили за межі потрібного для виконання часу при цьому виконували необхідний об'єм роботи, доводили почату справу до кінця. Якість їх роботи відповідала вимогам програми. Їх робота оцінювалася від 9 до 12 балів.

Таблиця 1

**Рівні сформованості професійно-трудової діяльності учнів 10 класу
допоміжної школи (констатувальне дослідження)**

Рівні сформован. трудої діяльності	Контрольний клас		Експериментальний клас	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Високий	1	16,7	1	16,7
Середній	2,53	42,15	2,33	38,8
Низький	2,47	41,15	2,67	44,5

Таким чином, проведене експериментальне дослідження дозволило проаналізувати стан особливостей формування професійно-трудої діяльності розумово-відсталих учнів допоміжної школи і прийти висновків про те, що розумово-відсталі учні старших класів в процесі професійно-трудового навчання оволодівають професійними навичками зі штукатурно-малярної справи згідно програми допоміжної школи. Утруднення, які відмічаються у старшокласників в процесі виконання ними штукатурно-малярних робіт пов'язані з недорозвиненням рухової сфери, та недостатньою сформованістю загально трудових вмінь (орієнтування в завданні, планування наступної роботи, здійснення самоконтролю, перенесення набутого досвіду). Працездатність учнів в процесі штукатурно-малярних робіт має хвилеподібний характер, пов'язаний з наступаючою втомою і проявляється під час довготривалої роботи. Рівень працездатності учнів регулюється заходами, що пов'язані з дозованим навантаженням та періодами відпочинку. Удосконалення професійно-трудої діяльності підлітків залежить від рівня працездатності та тих педагогічних заходів, що створюють умови для її регулювання.

Список вик використаних джерел

1. Бондар В.І., Рейда К.В. Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: Навчальний посібник. – К.: "МП Леся", 2010. – 168 с.
2. Вайнруб Е. М., Плешкановская Г. М. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы. – К.: Радянська школа, 1989. – 96 с.
3. Месіянова Г.М. Професійно-трудова підготовка учнів допоміжної школи // Дефектологія. – 2001. – №1. – С. 45-47.
4. Мирский С.Л. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1980. – 183 с.
5. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку: монографія. – К.: Педагогічна думка, 2000. – 286 с.

In article the question of is professional-labour training and feature of labour activity of pupils of special school on an example of shtukaturno-painting business is considered.

Keywords: is professional-labour training, labour activity, mentally retarded senior pupils, working capacity, labour abilities.

Отримано 5. 11.2012